

A MI ARCHIVUMUNK

LEVÉL A HARCTÉRRŐL

IRTA: SZÉKELY BÉLA

Északi harctér, 1915. november.

Egy katona írja e sorokat, egy zsidó katona. Az adreszt se igen tudja. Tán nemes *Polnay Jenő*höz, a Magyar Zsidó Hadi-Archivum megalapítójához, kellene címezni, vagy a *Mult* és *Jövő* lelkes szerkesztőjéhez, dr. *Patai József*hez. De, mert e sorokat a harcos zsidó katona írja, — engedtessek meg, hogy üzenjek — üzenjünk — mindenkinek, ki magyar, s ki tán most jobban érzi minden idő fájdalmas, szent olaját: a golyust.

I.

Ha nem is lett volna testesült eszmévé *Polnay Jenő* nemes indítványa, az eszme teste, — egy magyar-zsidó archivum anyaga — már formálódott és gyült közöttünk szaporán. Az okok, melyek a megvalósulást megalapozták, itt a harctéren, ösztönös, belső erők voltak, amelyek, anélkül, hogy katona és katona között különbséget vontak volna, kiválasztották és megjelölték a mi zsidó harcosainkat. És ezzel sok harcos megjegyzés éle kopik el, s közöttük a legélesebb, mely ildomtalannak jelzé az erők eme fenséges megnyilatkozásának idején, megbontani az egységet, kijelölván a katonák között: ez az én hősöm.

A háború számos tényezője maga végezte ezt a kiválasztást, amely tehát így természetes és jogos alapja egy, e kiválasztás folytán keletkező okmánytárnak. A célunk tehát az: 1. megmutatni, miképen jött létre ez a kivá-

lasztás; 2. milyen lett ezáltal a zsidó katona harctéri helyzete.

II.

Amilyen váratlanul ért bennünket a háború, olyan hamar alakult ki bennünk az ideológiája. Nem az államiság eruptív tudatra ébredése volt ez a lelkeség, — mint ahogyan *Alexander Bernát* magyarázta, — hanem inkább az állam prestigének okos és lelkes magunkra vevése. Tény az, hogy a háború kitörése előtt távol volt a gondolatvilágunktól a háború közeli lehetősége, — de mert a lépés megtörtént, a döntő szó kimondatott, érezni kellett már a saját prestigeünkért is, hogy ez szó a mi szavunk, ez a lépés a mi lépésünk volt. Finom ösztönünk hamar megtalálta, — könnyű és becsületes találatekonyság volt ez — azokat a kommentárokat, amelyekre szükségünk volt, hogy mi legyünk úrrá a megtörtént események felett, s ne azok mirajtunk. A tömegpszichológia csudálatos megnyilatkozása volt az. Ahogy megmozdult az utca, nemcsak a háború mellett tüntetett, de a háború okai mellett is. E harci lendület beleívelt, — hogy a bűnöket megtorolja, — abba az Oroszországba is, mely egyszerre a pogromok országát képviselte mindenki előtt. S mert legközvetlenebbül a pogromok jelképezték előttünk az orosz viszonyokat, az oroszok elleni harci düh egyik legfőbb motíválója ép a rettenetes szegénység rabszolga-igájában tartott

nép és főleg az agyonüldözött, pogromokkal megtizedelt zsidóság volt. Mindenkinék újra eszébe jutott a már szinte elfelejtett Kisenew, s egész Oroszország egy Kisenew volt a szemünkben.

Ebből a nagy lelkességből, mi zsidók többet éreztünk meg, mintahogyan többet is kellett megérezniünk. Ez a mi harcunk volt, harcunk a felszabadulásért a golusz szent jegyében, s mert épen azzal a nagy, teljes testvériséggel indult meg a háboru, büszkén éreztük, hogy nekünk több kötelesség jutott ki, mint másnak, mi nemcsak Oroszország ellen, a pogromok országa, az elnyomatás országa ellen harcolunk, hanem ez félig-meddig szabadságharc is, harc az orosz-zsidók felszabadításáért. Másfelől éreztük, hogy nekünk most teljes erőnkkel kell résztvenniünk e harcban, méltóan a célhoz, mely a mi célunk is egyben. Ez a kiválasztás tehát nemcsak erőszakos nem volt, de becsületes és egyben megindító is. Nemcsak mi éreztük, de érezte minden bajtársunk is, kiket nagy lelkességünk egyre erőteljesebben emlékeztetett: a pogromok országa ellen szállunk síkra. Ennek a harctéren töltött tizennégy hónapnak minden mozgalmassága sem feledtette el velem, amit egyik pajtásom mondott: „Szeretnék zsidó lenni a háboruban, hisz nem lehet teljesebb kiegyenlítő a béke jósága és a háború kényszerúsége között, mint az, hogy ez a harc a zsidóságnak — hisz azt hiszem, több zsidó él Oroszországban, mint másutt az egész világon — valóságos szabadságharca“.

III.

Azután a harcok következtek és Galicia, a menekültekkel teli vonatok: zsidók, falvak, melyeknek megtizedelt házai jelezték, hol lakott zsidó. Rémes történetekkel tárult fel előttünk, oh nem a háboru, nem a fegyver fegyver ellen, ember ember ellen vívott nemes párviadal, de a pogrom. Egész Galicia egy pogrom volt. Ott sírt, ott jajgatott előttünk Galicia. Nem a mi küzködésünk fáj, nem a háború nélkülözése, de ott sajgottak az utcák, melyeken síró asszonyok és gyerme-

kek végtelen serege húzódott el, nyomorultan, otthon nélkül, örök bujdosók. Volt-e katona, kinek szemébe ne szökött volna könny, amikor az árkok — oh nyomorú útszéli virág — bölcsőkkel voltak tele, szoptató asszonyokkal, kiknek mellén éhen csüngött a csecsemő, mert nem volt kenyér? S az a rengeteg, tágra nyílt gyermekszem, a galíciai zsidógyermek csudálatos szép szeme. Hogy nézték a mi tépett sorainkat, a gyermeki lélek minden kíváncsiságával, mely nem ért még, de könnyes, egyre könnyes és csak bámul ki a világba. Tán így bámultak, mikor az oroszok kiűzték őket, mikor lángra gyúltak a házak, mikor megcsattogtak a nagajkák és megfeszültek a bilinccsé lett imaszijak. És ha nem is értettük beszédüket, ki ne értette volna, hogy azt kérdik, hova lett apánk?

Azt hiszem, nem volt senki köztünk, — lett légyen tudatos „antiszemita“ vagy gyermekkorában hangosan, s később titokban hep-hepelő, ki ne érezte volna meg e rettenetes pusztulásban a bolygó zsidó örök végzetét. Szimbolummá lett a pájesz és szimbolummá lett a kaftán, e háború szomorú szimbolumaivá. Ezzel pedig egyre kiválasztottabb lett a zsidó katona is. Mintha mindenki, ki valaha azért bántott zsidót, mert zsidó, megérezte volna, hogy most jóvá kell tennie. Soha olyan rokonszenves nem volt a harctéren levő zsidó katona, mint akkor, s viszont ép ezek a zsidó katonák voltak a frontnak legvitézebb, legderekabb harcosai. Különösen felderítő szolgálatokban váltak ki, mintahogyan Galiciában a lakosság között mindig és mindenütt a zsidók voltak azok — ezer árulás és gonzság közepette — kik minden lehető módon támogatták hadműveleteinket.

IV.

Lassan minden megszokottá válik. Nemcsak nekünk a háború, de a lakosságnak is. Mindent meg lehet szokni. S mert az évezredek küzdelme csudás szívósságot és alkalmazkodni tudó képességet adott, — az orosz iga alatt nyögő zsidók nemcsak a nagajkát szokták meg, de a rubelt is. Hihetetlen fürge-

séggel töltötték meg az üzleteket, — tegnap még a kozák lovának istállója volt — Oroszországból hozott portékákkal. Gurult szaporán a rubel, az igaz, hogy nagy volt a rizikó, sok pénzbe került az orosz. Amit az egyik kezükkel adtak, elvették a másikkal. Amit a tiszt fizetett gavallérosan, zsebrevágta a kozák. De azért csurrant is, cseppent is, volt üzlet, volt kenyér. S ami katonáink nyomába is odaszegődött ez a szívós, magát mindenütt feltalálni tudó sereg. Ami a legszükségesebb, azt hozták magukkal, nem törődve azzal, hogy a kis mozgó üzletüket baj is érheti, belesaphat a gránát. Az igaz, megszábták az árakat. Egy skatulya gyufa — 10 fillér stb.

A meghódított városokban is élénk volt az élet és egyre magasabbak az árak. Nincs alkalmunk megmagyarázni e cikk keretében, nem is lehet célunk, hogy mennyi természetes alapja volt ennek az akár száz százalékos hirtelen áremelkedésnek. A katona, — amikor a ruthén asszonynak 35 krajcárt adott egy liter tejért és öt krajcárt egy tojásért — nem tudta megbocsátani a zsidónak, hogy egy skatulya gyufa öt krajcár. És egyre többet lehetett hallani, hogy a zsidó így, a zsidó úgy. És egyre messzebb tűnt ezzel Kisenew emléke. A nyomoron magát túltenni akaró küzködő nem volt rokonszenves, a galicial szenny még kevésbé, s a pájesz, a kaftán régi emlékeket élesztgetett. Természetesen ez visszaháramlott a zsidókatonákra is, kik — bizony csúf gyengelelkűség — néha lehangosabbak voltak, csak hogy elkerüljék az egy kalap alá vetést. De tény az, hogy lassan megtört a testvériességnek az a máza, mely előbb úgy ragyogott a szemek előtt.

De volt ennek egy különösebb oka is. Mint ahogy helyén való és a hadvezetés okossága megkívánja, megtörtént a harctéren a használhatóság mértéke szerint az elhelyezkedés. Az adminisztratív dolgok, éllemezés vezetésére alkalmasabb elem, s így elsősorban az élelmes és a közkatona niveaujánál jóval magasabban álló zsidók közül idővel sokan a trainhez, a csapatok éllemezési szerveihez kerültek. Nem azért, mert gyávák voltak, mert

bujkáltak a rajvonal elől, de, mert erre a szerepre nem volt náluknál alkalmasabb, mert ahol volt, az ép úgy fontosabb, intelligenciájához mért elfoglaltságot kapott, mint ők. Persze a megabajgatott lelkűek hamar készen voltak a váddal, mely egyre általánosabb és egyre igaztalanabb. Az persze sohse tűnt fel, hogy mért nincs a kocsisok között — egy zsidó sem.

És így igenis tudatosan és szemérem nélkül össze kell gyűjteni mindent, mi a magyar-zsidó archivumhoz tartozik. Nemcsak ahhoz a szomorú statisztikához kell kommentárokat szerezni, mely sokat beszélő arányban állítja be a *harctér elesett zsidó tisztjeit* a hősi halált haltak glóriás menetébe, s nemcsak azt kell leszögezni, hogy a tartalékos tisztikar a harctéren levő zsidó hőseinek száma mekkora, s mennyire kifogástalan kötelességtudással teljesíti mindegyikük feladatát, de meg kell állapítani minden vádat megelőzvé, hogy milyen nagy szerep jutott épen az éllemezést, pótlásokat nagyszámban végző zsidó katonáknak abban, hogy a Kárpátok hófödte, ezer métereket meghaladó magaslatain minden nap volt meleg étel, kenyér és hazulról jött levél. Nemcsak harcoló hőseink vannak a harctéren, de olyan munkásaink is, kik — nem törődve veszéllyel és fáradsággal — óriási szorgalmukkal és lelkes kötelességtudásukkal, lehetővé tették, hogy minden hősiesség ne morzsolódjon össze a Kárpátok hózivatarai-ban, mint megtörtént az oroszokkal. A Kárpátok nem lettek volna az oroszok „halálmalma“, ha a hőseink erős fallanxát nem tették volna olyan ledönthetetlen erősségűvé a szervezés, a mindennapi ellátás, a lőszerpótlás kifáradhatlan funkcionáriusai.

Egy teljes harcban eltöltött év minden büszkeségével írom le a sorokat, azzal a reménnyel, hogy a zsidó-magyar archivum trofeuma lesz a zsidóságnak csupán anélkül, hogy valaha bizonyítani kellene ezzel, bárkivel szemben is azt a tényt, hogy megrettentés nélkül, becsülettel, teljesítettük mindennél és mindenkor kötelességünket.